

MENADŽERSKO I RAČUNOVODSTVENO IZVJEŠTAVANJE O ODRŽIVOM POSLOVANJU PODUZEĆA U EU I BIH²

MANAGERIAL AND ACCOUNTING REPORTING ON THE SUSTAINABLE OPERATIONS OF COMPANIES IN THE EU AND BOSNIA AND HERZEGOVINA

SAŽETAK

EU Komisija je usvojila **europske standarde izvještavanja o održivosti (ESRS)** za tvrtke koje podliježu **Direktivi o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD)** što se smatra važnim korakom u **prijelazu na održivo gospodarstvo EU-a**. Europski standardi za izvještavanje o održivosti (ESRS) postupno će zamijeniti Direktivu o nefinancijskom izvještavanju (NFRD). Zemlje EU su nedavno uskladile svoje nacionalne zakone s tom direktivom. U skladu s Direktivom, poduzeća iz BiH koji u EU ostvaruju više od 150 milijuna EUR neto-prihoda i imaju podružnicu ili poduzeće kći će od 2028. godine također imati obvezu izvještavanja o održivom poslovanju poduzeća. Cijeneći pozitivne trendove koji se događaju u EU, BiH se nastoji odmah uključiti u razvijanje izvještavanja o održivom poslovanju iz jednostavnog razloga što revizijski i računovodstveni standardi također obvezuju poduzeća na izvještavanje neograničenom održivom poslovanju. Drugim riječima, obveza izvještavanja o neograničenom održivom poslovanju već postoji samo što je dodatno naglašena i značajno proširena donošenjem Direktive EU o korporativnom izvještavanju o održivosti (**CSRD**). Naime, revizijski i računovodstveni standardi obvezuju menadžment da prilikom sastavljanja financijskih izvještaja napravi procjenu sposobnosti svog subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.

Direktiva o korporativnom izvještavanju o održivosti uvodi koncept dvostruke materijalnosti i od poduzeća zahtijeva da izvještavaju o značajnim učincima poslovanja na društvo i okoliš, s jedne strane, te kako okolišna i društvena pitanja utječu ili mogu utjecati na novčani tijek, bilancu stanja i dobit. Time se povezuju nefinancijsko i financijsko izvještavanje poduzeća.

Novost je da će poduzeća imati obvezu izvještavati o okolišnim, društvenim i upravljačkim informacijama vezanim ne samo uz svoje poslovanje već i uz svoj lanac vrijednosti.

Stoga je cilj ovog rada opisati obvezu i istaknuti mogućnosti izvještavanja poduzeća o održivosti i procjeni sposobnosti subjekata da nastave s vremenski neograničenim poslovanjem.

KLJUČNE RIJEČI: *Održivost, izvještavanje, EU direktiva, neograničeno poslovanje*

ABSTRACT

The EU Commission has adopted the European Sustainability Reporting Standards (ESRS) for companies subject to the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), which is considered an important step in the transition to a sustainable EU economy. The European Sustainability Reporting Standards (ESRS) will gradually replace the Non-Financial

¹ Prof.dr.sc. Vinko Belak, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, e-mail: belakvinko@gmail.com

² Urednički kolegij časopisa je recenzirao i kategorizirao rad kao NAUČNI- PREGLEDNI RAD

Reporting Directive (NFRD). EU countries have recently harmonized their national laws with this directive. In accordance with the Directive, companies from Bosnia and Herzegovina that generate more than EUR 150 million in net income in the EU and have a branch or daughter company will also have an obligation to report on the company's sustainable operations from 2028. Appreciating the positive trends that are happening in the EU, Bosnia and Herzegovina tries to immediately get involved in the development of reporting on sustainable business for the simple reason that auditing and accounting standards also oblige companies to report on unlimited sustainable business. In other words, the obligation to report on „going concern“ (unlimited sustainable business) already exists, only it has been further emphasized and significantly expanded by the adoption of the EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Namely, auditing and accounting standards oblige management to make an assessment of its entity's ability to continue with „going concern“ operations when compiling financial statements.

The Corporate Sustainability Reporting Directive introduces the concept of double materiality and requires companies to report on the significant effects of operations on society and the environment, on the one hand, and how environmental and social issues affect or may affect cash flow, balance sheet and profit. This connects the non-financial and financial reporting of the company.

The news is that companies will have the obligation to report on environmental, social and management information related not only to their operations but also to their value chain.

Therefore, the goal of this paper is to describe the obligation and highlight the possibilities of reporting companies on sustainability and assessing the ability of entities to continue with time-limited operations.

KEYWORDS: *Sustainability, reporting, EU directive, going concern*

JEL: M41, P24

UVOD

EU Komisija je usvojila **Europske standarde izvještavanja o održivosti (European Sustainability Reporting Standards - ESRS)** za tvrtke koje podliježu **Direktivi o korporativnom izvještavanju o održivosti (The Corporate Sustainability Reporting Directive - CSRD)** što se smatra važnim korakom u **prijelazu na održivo gospodarstvo EU-a**.

Glavni cilj Direktive (CSRD) je da održivost postane ključni kriterij za donošenje svih odluka u poslovnom sektoru koje imaju dugoročni utjecaj klimu, okoliš, društvo i gospodarstvo. **Uloga europskih standarda izvještavanja o održivosti (ESRS) je ujednačiti izvještavanje o održivosti kako bi izvještaji bili potpuni, usporedivi i provjerljivi.**

Europski standardi za izvještavanje o održivosti (ESRS) postupno će zamijeniti Direktivu o nefinancijskom izvještavanju (NFRD). Zemlje EU su nedavno uskladile svoje nacionalne zakone s tom direktivom. U skladu s Direktivom, poduzeća iz BiH koji u EU ostvaruju više od 150 milijuna EUR neto-prihoda i imaju podružnicu ili poduzeće kći će od 2028. godine također imati obvezu izvještavanja o održivom poslovanju poduzeća.

Cijeneći pozitivne trendove koji se događaju u EU, BiH se nastoji odmah uključiti u razvijanje izvještavanja o održivom poslovanju iz jednostavnog razloga što revizijski i

računovodstveni standardi također obvezuju poduzeća na izvještavanje neograničenom održivom poslovanju. Drugim riječima, obveza izvještavanja o neograničenom održivom poslovanju već postoji samo što je dodatno naglašena i značajno proširena donošenjem Direktive EU o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD).

Naime, revizijski i računovodstveni standardi obvezuju menadžment da prilikom sastavljanja financijskih izvještaja napravi procjenu sposobnosti svog subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem.

Iako Direktiva EU o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) i revizijski i računovodstveni standardi obvezuju menadžment da prilikom sastavljanja financijskih izvještaja napravi procjenu sposobnosti svog subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem trebaju osigurati izvještaj o održivosti među njima ipak ima razlika kako u pogledu sadržaja tako i u pogledu obveznosti.

1. EUROPSKI PROPISI KOJI SE ODNOSU NA OBVEZU IZVJEŠĆIVANJA O ODRŽIVOSTI POSLOVANJA

Najvažniji propisi koji se odnose na obvezu izvješčivanja o održivosti poslovanja europskih zemalja i trećih zemalja koje ostvaruju značajan prihod u EU su Direktiva o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) i Europski standardi za izvješčivanje o održivosti (ESRS).

Formalna obveza izvještavanja o održivosti poslovanja poduzeća započela je donošenjem Direktive o nefinancijskom izvještavanju (Non-Financial Reporting Directive - NFRD). To je Direktiva 2014/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. koja se primjenjuje od 2017. godine. Tom direktivom zahtijevalo se da određena društava u državama članicama EU-a s više od 500 zaposlenika u svojim godišnjim izvješčima objave određene vrste informacija o nefinancijskom poslovanju i raznolikosti. Obveznici izrade nefinancijskog izvještaja bili su velika poduzeća i poduzeća od javnog interesa koji na datum bilance stanja prelaze kriterij prosječnog broja zaposlenih od 500. Međutim, nedostatak Direktive o nefinancijskom izvještavanju sastojao se u tome da izvještaj nije bio standardiziran pa su poduzeća izvještavala na različite načine uglavnom o onome što im je marketinški odgovaralo a drugo su prešućivali.

Zbog toga je Direktivu o nefinancijskom izvještavanju (NFRD) zamijenila Direktiva o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD).

Direktiva o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) puno je obuhvatnija i preciznija od Direktive o nefinancijskom izvještavanju jer:

- proširuje opseg na sva velika poduzeća, subjekte od javnog interesa i sva poduzeća uvrštena na burzi (osim mikro-poduzeća) u zemljama EU (procjenjuje se da će umjesto 11.700 poduzeća koje je obuhvaćala obveza izrade nefinancijskih izvještaja sada biti obuhvaćeno oko 50.000 poduzeća);
- zahtijeva reviziju (provjeru) prijavljenih informacija;
- uvodi detaljnije zahtjeve za izvještavanje i njihovu standardizaciju prema obaveznim EU standardima izvještavanja o održivosti;
- zahtijeva od poduzeća da digitalno „označe“ prijavljene informacije, tako da budu strojno čitljive i da se unose u jedinstvenu europsku pristupnu točku.

- Izvješća trebaju biti objavljena u digitalnom xHTML formatu (jedinstveni europski elektronički format za izvještavanje).

EU Direktiva o korporativnom izvješćivanju o održivosti (CSRD) se počinje primjenjivati:

- od 1.1.2024. godine za velika poduzeća od javnog interesa s više od 500 zaposlenih,
- od 1.1.2025. za sva velika poduzeća,
- od 1.1.2026. za mala i srednja poduzeća i
- od 1.1.2028. poduzeća **iz trećih zemalja** koji u EU ostvaruju više od 150 milijuna EUR neto-prihoda i imaju podružnicu ili poduzeće kći.

Direktiva o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) treba osigurati izvještavanje o svim ključnim temama održivosti koje se odnose na:

- a) Okolišne čimbenike,
- b) Društvene čimbenike i
- c) Upravljačke čimbenike.

Čimbenici koji se odnose na okoliš (**E**nvironment), društvo (**S**ocial) i upravljanje (**G**overnance) skraćeno se nazivaju **ESG čimbenici**. ESG čimbenici su odabrani kao oni koji poduzeće čine održivim kroz njegove društvene, okolišne obveze i obveze dobrog upravljanja ali ne zanemarujući financijske aspekte.

Detaljnije razrađene teme u okviru ESG čimbenika su:

(a) Okolišni čimbenici:

1. Ublažavanje klimatskih promjena
2. Prilagodba klimatskim promjenama
3. Vode i mora
4. Kružno gospodarstvo
5. Prevencija onečišćenja
6. Zdrav ekosustav

(b) Društveni čimbenici

1. Jednake mogućnosti za sve
2. Uvjeti rada
3. Ljudska prava

(c) Upravljački čimbenici

1. Uloga i sastav uprave i posloводства
2. Etička i korporativna kultura
3. Politički angažman
4. Poslovni odnosi
5. Upravljanje rizicima

Poduzeća će imati obvezu izvještavati o okolišnim, društvenim i upravljačkim temama vezanim ne samo uz svoje poslovanje već i uz svoj lanac vrijednosti.

Velika novost je koncept dvostruke materijalnosti, odnosno od poduzeća će se zahtijevati da:

- (1) izvještavaju o značajnim utjecajima poslovanja na društvo i okoliš, te
- (2) kako okolišna i društvena pitanja utječu ili mogu utjecati na novčani tijek, bilancu stanja ili dobit u bilanci uspjeha.

Da bi se izbjegao problem neusporedivosti izvješća zbog izvještavanja poduzeća na različite načine doneseni su Europski standardi za izvješćivanje o održivosti (European Sustainability Reporting Standards - ESRS). Budući da se ti standardi temelje na čimbenicima koji se odnose na okoliš (Environment), Društvo (Social) i Upravljanje (Governance) i koji skraćeno se nazivaju ESG čimbenici, ESRS standardi se često ističu kao **ESG standardi**.

Prvi ESRS (ESG) standardi usvojeni su 31.07. 2023. godine. Donošenjem obveznih standarda za izvještavanje o više područja održivosti u smjeru okolišnih, društvenih i upravljačkih informacija nastoji se postići da te informacije postanu jednako važne kao i financijske informacije.

U prvom skupu doneseno je ukupno 12 standarda i to:

- 2 obvezna međusektorska standarda (ESRS 1 Opći zahtjevi i ESRS 2 Opće objave)
- 10 tematskih standarda.

Tematski standardi su slijedeći:

1. Klimatske promjene (ESRS E 1)
2. Onečišćenje vode, zraka i tla (ESRS E2)
3. Voda i morski resursi (ESRS E3)
4. Bio raznolikost i ekosustavi ((ESRS E4)
5. Kružno gospodarstvo (ESRS E5)
6. Vlastita radna snaga (ESRS S1)
7. Radnici u lancu vrijednosti (ESRS S2)
8. Pogođene zajednice (ESRS S3)
9. Potrošači i krajnji korisnici (ESRS S4)
10. Poslovno ponašanje (ESRS S5)

Obvezne međusektorske standarde moraju primjenjivati sva poduzeća koja su obveznici izvještavanja o održivosti. Tematske standarde će selektivno primjenjivati poduzeća ovisno o sadržaju svojih poslovnih aktivnosti.

Prema tome, postoje 3 razine standardiziranog izvještavanja:

- 1) standardi primjenjivi na sva poduzeća,
- 2) sektorski standardi i
- 3) standardi na razini poduzeća.

Osim toga, poduzeća će izvještavati o 3 elementa poslovanja:

- 1) strategiji i poslovnom modelu,
- 2) implementaciji mjera, politika, akcijskih planova te alokaciji resursa i
- 3) o pokazateljima napretka i mjerenju.

Poduzeća će prema ESRS standardima morati izvješćivati:

- kvalitativne i kvantitativne informacije,
- trenutne i potencijalne učinke te
- kratkoročne, srednjoročne i dugoročne planove.

Očekuje se da će standardi omogućiti

- usporedive,
- relevantne i
- sažete

informacije o održivosti.

Sadržaj izvještaja prema Direktivi o korporativnom izvještavanju :

- A. Informacije o poslovnom modelu i strategiji, uključujući otpornost, prilike i planove za tranziciju
- B. Opis znanstveno utemeljenih i vremenski ograničenih ciljeva povezanih s pitanjima održivosti
- C. Opis uloge administrativnih, upravljačkih i nadzornih tijela u pogledu održivosti
- D. Opis politika povezanih s održivosti
- E. Opis procesa dubinske analize te glavnih trenutnih i potencijalnih ESG učinaka u lancu vrijednosti
- F. Opis glavnih rizika za poduzeće koji proizlaze iz pitanja održivosti i plan upravljanja istima

Poduzeće će morati provoditi analizu nedostataka (gap analysis). Analiza nedostataka je proces identificiranja i mjerenja razlike

- između trenutnog stanja i
- željenog stanja

projekta, procesa ili učinka.

Za analizu nedostataka predlažu se menadžerski modeli kao što su **SMART** ciljevi (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, and Time-based), **SWOT** analiza (Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats), **Nadler-Tushmanov model** podudarnosti (model za prepoznavanje i ispravljanje neslaganja između četiri kritična aspekta: posao, ljudi, struktura i kultura) i slično.

Među upravljačkim standardima posebno je važan ESRS G1 vezan uz poslovno ponašanje.

U okviru standarda ESRS G1– Poslovno ponašanje poduzeća će izvještavati o:

- korporativnoj kulturi i politikama poslovanja,
- odnosima s dobavljačima, te o
- korupciji.

Najvažnija razlika u odnosu na dosadašnju praksu s nefinancijskim izvješćima je ta što će biti **obvezna revizija** izvješća o održivosti. Reviziju će obavljati revizori ili nezavisni pružatelji usluga provjere. Podaci u izvješćima o održivosti će ubuduće morati biti sistematizirano prikupljeni, točni, kompletni i neutralni.

Jedan od ciljeva uvođenja izvješća o održivosti je da do 2028. godine ona imaju jednaku vrijednost kao i financijska izvješća.

Kao što se može vidjeti, radi se o vrlo ambicioznom projektu Europske Unije koji za izradu godišnjeg izvještaja zahtijeva primjenu ekspertnih znanja iz računovodstva i menadžmenta i koji će obuhvatiti više od 50.000 poduzeća.

2. IZVJEŠTAVANJE O ODRŽIVOM RAZVOJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Budući da Bosna i Hercegovina još nije članica Europske Unije za njena poduzeća nema obveze pune primjene EU Direktive o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) osim poduzeća koja u EU ostvaruju više od 150 milijuna EUR (cca 300.000 milijuna KM) neto-prihoda i ako imaju podružnicu ili poduzeće kći koje djeluju u EU i prelaze prethodno navedeni prag.

Međutim, ako poduzeća iz Bosne i Hercegovine ne usklade svoja izvješća s okolišnim, društvenim i standardima korporativnog upravljanja (ESG) koji se primjenjuju u EU, postoji bojazan da neće moći surađivati s poduzećima iz EU a možda ni izvoziti svoje proizvode u zemlje EU. Osim toga, Bosna i Hercegovina je predala zahtjev za članstvo u EU 2016. godine. Zbog toga su u posljednje vrijeme značajno pojačane aktivnosti na promoviranju ERS standarda u Bosni i Hercegovini.

Značajno je istaknuti da je Bosna i Hercegovina temeljem vlastitog angažmana od ranije aktivno uključena u globalne aktivnosti i izvještavanje o održivom razvoju. Naime, 2015. godine se Bosna i Hercegovina, zajedno sa 192 države članice Ujedinjenih naroda, obvezala da će provesti „Agendu 2030“ za održivi razvoj, koja se sastoji od 17 ciljeva održivog razvoja i 169 podciljeva (prema Džaferagić, N.,2023).

Pripreme za izvještavanje o održivosti poduzeća Bosna i Hercegovina provodi kroz razvojni program Ujedinjenih naroda u okviru projekta kojeg financira Švedska pod nazivom „Podrška pripreme za implementaciju ciljeva održivog razvoja (SDG) i angažiranje privatnog sektora“. Implementacija ciljeva održivog razvoja prati standarde Globalne inicijative za izvještavanje (GRI) i ESG (Environmental Social Governance) standarde.

Iako je angažman na izvještavanju o održivosti poduzeća u Bosni i Hercegovini ispočetka krenuo sporo s manjim brojem naprednijih poduzeća posljednjih godina interes značajno raste. To se posebno vidi iz porasta interesa za prijavu za Nagradu za biznis lidere održivog razvoja u BiH. Naime, za tu nagradu 2023. godine prijavilo se 114 kompanija a 2024. godine prijavilo se 360 kompanija iz različitih dijelova BiH. Zanimljivo je da je među tim kompanijama 72% malih i mikro kompanija. Posebno treba istaknuti da 87% prijavljenih kompanija smatra da aktivno i učinkovito radi na smanjenju štetnog utjecaja na okoliš (Poslovne novine, 19.03.2024). Nagradu za biznis lidere održivog razvoja je značajna zato što stavlja fokus na najbolje kompanije iz BiH koje mogu poslužiti kao uzor ostalim kompanijama.

3. OBVEZA RAČUNOVODSTVENOG IZVJEŠTAVANJA O ODRŽIVOM POSLOVANJU PODUZEĆA U BOSNI I HERCEGOVINI

Obveza računovodstvenog izvještavanja o održivom poslovanju poduzeća u Bosni i Hercegovini proizlazi iz odredbi u:

- MRS-u 1 - Prezantiranje financijskih izvještaja
- MSFI-ju za MSS Odjeljak 3 - Prezantiranje financijskih izvještaja i u
- MRevS 570 - Međunarodni revizijski standard 570 – Vremenska neograničenost poslovanja.

Održivost poslovanja se u računovodstvenim i revizorskim propisima prikazuje kroz vremenski neograničeno poslovanje (engl. „going concern“) pod čime se podrazumijeva da će poduzeće nastaviti nesmetano poslovati najmanje 12 mjeseci bez opasnosti od prekida poslovanja.

Obvezu procjene vremenske neograničenosti poslovanja ističe MRS 1 – Prezantiranje financijskih izvještaja (u točkama 25 i 26) kao i MSFI za MSS u Odjeljku 3 – Prezantacija financijskih izvještaja (u točkama 3.8 i 3.9).

U skladu s točkom 25 MRS-a 1 menadžment je prilikom sastavljanja financijskih izvještaja, dužan napraviti procjenu sposobnosti subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. Ista obveza postoji i za korisnike MSFI-ja za MSS.

„Kada priprema financijske izvještaje, uprava subjekta koji koristi ovaj Standard treba napraviti procjenu sposobnosti subjekta da nastavi poslovati u **neograničenom vremenskom razdoblju**. Subjekt ima neograničenost vremena poslovanja, osim ukoliko uprava ne namjerava likvidirati subjekt ili prekinuti poslovanje, odnosno nema realnu alternativu da postupi drugačije. Prilikom procjenjivanja je li pretpostavka neograničenosti vremena poslovanja odgovarajuća, uprava u obzir uzima sve raspoložive informacije o budućnosti, što je najmanje, iako nije ograničeno na toliko, dvanaest mjeseci od krajnjeg datuma izvještajnog razdoblja (MSFI za MSS, točka 3.8).

Do nedavno se u revizorskoj praksi pretpostavljalo da tvrtka neograničeno posluje ako nema vidljivih znakova koji ukazuju na suprotno. Sada se ipak od uprave traži da uzme „sve raspoložive informacije o budućnosti, koja obuhvaća najmanje dvanaest mjeseci od kraja izvještajnog razdoblja, ali nije ograničena na to razdoblje“.. (MRS 1, točka 26).

U nastavku iste točke ipak se ističe da „stupanj razmatranja ovisi o činjenicama u danom slučaju“.

„Ako je subjekt u prošlosti poslovao profitabilno te ima brzi pristup financijskim sredstvima, on bez detaljne analize može zaključiti da je računovodstvena pretpostavka neograničenog poslovanja primjerena. U ostalim slučajevima uprava će možda trebati razmotriti veliki broj čimbenika koji utječu na tekuću i očekivanu profitabilnost, planove, otplate duga i moguće izvore zamjenskog financiranja prije nego što se uvjeri da je pretpostavka neograničenog poslovanja primjerena“ (MRS 1, točka 26).

Prema tome, ako je subjekt u prošlosti poslovao profitabilno, MRS 1 dopušta upravi da bez detaljnije analize zaključi da poduzeće posluje i sastavlja financijske izvještaje pod pretpostavkom neograničenog poslovanja. U ostalim slučajevima uprava treba provesti puno detaljniju analizu kojom će dokazivati da nastavlja poslovati pod pretpostavkom neograničenog poslovanja.

Obveza detaljnijeg preispitivanja postoji li značajna sumnja u vremensku neograničenost poslovanja u smislu održivosti poslovanja naglašena je nakon 15.12. 2016. puno više nego prije donošenjem (izmijenjenog) Međunarodnog revizijskog standarda 570 – Vremenska neograničenost poslovanja (engl. going concern).

„Revizorove odgovornosti su pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze i stvoriti zaključak o prikladnosti računovodstva na osnovi pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u sastavljanju financijskih izvještaja koje koristi menadžment, kao i stvoriti zaključak, na osnovi dobivenih revizijskih dokaza, o tome postoji li **značajna neizvjesnost** za sposobnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem“ (MRevS 570, točka 6). Naime, prema točki 10 MRevS-a 570, kada se obavljaju postupci procjene rizika, revizor je dužan razmotriti postoje li događaji ili okolnosti koji mogu uzrokovati značajnu sumnju u mogućnost da subjekt nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. U tom slučaju revizor treba ocijeniti procjenu sposobnosti subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem koju je pripremio menadžment (MRevS 570, točka 12).

U točki A3 MRevS-a 570 daju se primjeri događaja ili okolnosti koji, pojedinačno ili skupno, mogu stvoriti **značajnu sumnju** u mogućnost subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. To su slijedeći primjeri:

„Financijski primjeri događaja ili okolnosti:

- Subjekt ima neto obveze ili neto tekuće obveze.
- Posudbe uz konvenciju nepromjenjivih uvjeta približavaju se dospijeću bez realnih izgleda za njihovo obnavljanje ili reprogramiranje; ili prekomjerno oslanjanje na kratkoročne posudbe za financiranje dugotrajne imovine.
- Postojanje indikacija o otkazivanju financijske podrške vjerovnika.
- Negativni novčani tokovi iz poslovanja iskazani u povijesnim ili prospektivnim financijskim izvještajima.
- Negativni ključni financijski pokazatelji.
- Značajni gubici iz poslovanja ili značajno smanjivanje vrijednosti imovine korištene za stvaranje novčanih tokova.
- Kašnjenje u isplatama dividendi ili obustava isplata.
- Nemogućnost isplata vjerovnika na datume dospijeca.
- Nemogućnost poštivanja uvjeta iz ugovora o kreditima.
- Promjena uvjeta plaćanja dobavljačima s plaćanja uz odgodu na plaćanje pouzecom.
- Nemogućnost dobivanja financijskih sredstava za razvoj važnog novog proizvoda ili drugih bitnih ulaganja.

Poslovni primjeri događaja ili okolnosti:

- Menadžment namjerava likvidirati subjekt ili prekinuti poslovanje.
- Gubitak ključnih rukovodećih osoba bez mogućnosti njihove zamjene.
- Gubitak glavnog tržišta, ključnog kupaca, franšize, licence ili glavnog dobavljača.
- Teškoće sa zaposlenicima.
- Nedostatak važnih zaliha.
- Rast vrlo uspješne konkurencije.

Ostalo

- Nepostizanje potrebne visine kapitala ili drugih zakonskih zahtjeva, kao što su zahtjevi likvidnosti ili solventnosti kod financijskih institucija.
- Sudski ili zakonski postupci protiv subjekta koji su u tijeku i mogu, kad se okončaju, rezultirati presudama za koje je malo vjerojatno da će se po njima moći postupiti.
- Promjene zakona ili regulative ili politike vlade za koje se očekuje da će za subjekt imati nepovoljan učinak.
- Neosigurani ili nedovoljno osigurani katastrofalni događaji kada oni nastanu.

Drugi čimbenici često mogu ublažiti značaj takvih događaja ili okolnosti. Na primjer, učinak protumjera, kod subjekta koji nije u mogućnosti redovito otplaćivati svoje dugove, mogu imati planovi održavanja primjerenih novčanih tokova drugim metodama koje donosi menadžment, kao što je prodajom imovine, reprogramiranjem otplata duga ili pribavljanjem dodatnog kapitala. Slično tome, gubljenje vodećeg dobavljača može biti ublaženo raspolaganjem prikladnog alternativnog izvora opskrbe“ (MRevS 570, točka A3).

Kao što se može uočiti iz gornjih opisa, procjena vremenski neograničenog poslovanja (going concern) ipak se prevladavajuće zadržava na financijskim pokazateljima dok utjecaj poduzeća na okoliš uopće nije u fokusu.

Za procjenu vremenski neograničenog poslovanja ne postoje precizniji standardi ili pokazatelji nego se ta ocjena donosi na temelju ekspertnog znanja menadžera i revizora.

4. KRITIČKI OSVRT NA IZVJEŠTAVANJE O ODRŽIVOM POSLOVANJU

Ako se uspoređuje računovodstveni i revizorski izvještaj o održivom poslovanju s izvještajem prema CRSD lako je uočiti da je računovodstveni i revizorski izvještaj puno kraći i obuhvaća uglavnom financijske aspekte održivosti i ne uključuje najvažniji segment a to je utjecaj na okoliš.

Osnovna ideja CRSD je da poduzeća izvještavaju o održivom poslovanju uzimajući u obzir čimbenike koji se odnose na okoliš (Environment), društvo (Social) i upravljanje (Governance) ne čini se lošom idejom posebno kad se poslovanje povezuje s utjecajem na okoliš.

Međutim, u tom smislu pojavljuju se kritike koje idu u različitim smjerovima.

Jedna skupina kritičara smatra da nisu dovoljno zahtjevni niti precizni i da će omogućiti tvrtkama da skriju svoj negativan utjecaj na okoliš. Oni smatraju da standarde o održivosti u dijelu koji se odnosi na utjecaj poduzeća na okoliš treba precizirati i postrožiti (Better finance, 2023). Lewis (2023) u istom smislu ističe da je „glavni predmet spora to što je tvrtkama dodijeljena veća sloboda nego što je prvobitno predviđeno da odluče koje ekološke i društvene čimbenike smatraju relevantnima za izvješćivanje o održivosti nakon takozvanih procjena materijalnosti. Tvrtke mogu odlučiti izostaviti podatke za neke standarde ako to mogu opravdati“.

Postoje i kritike da je provedba CRSD opterećuje tvrtke značajnim troškovima. Činjenica je da izvještavanje o održivosti u skladu sa standardima (ESRS) zahtijeva puno posla što znači i značajne troškove. Neke tvrtke su izjavile da su potrošile više milijuna dolara za usklađivanje sa CRSD-om i za reviziju podataka (Nuttal, P., 2024).

Međutim, iako kritike CRSD nisu baš dobrodošle u informativnom prostoru ipak je potrebno istaknuti važnu primjedbku posebno na zahtjeve u okviru standarda ESRS G1– Poslovno ponašanje. Naime u okviru tog standarda poduzeća će izvještavati o:

- korporacijskoj kulturi i politikama poslovanja uključujući strategije, kratkoročni, srednjoročni i dugoročni akcijski plan, uzimajući u obzir cijeli lanac vrijednosti,
- odnosima s dobavljačima i
- prevencija protiv korupcije.

Primjedba se odnosi na činjenicu da su određene informacije povezane sa strategijom, kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim akcijskim planovima, uzimajući u obzir cijeli

lanac vrijednosti kao i odnosima s dobavljačima stroga poslovna tajna. Primjerice, ako tvrtka razvija novi proizvod s kojim namjerava konkurirati na tržištu sigurno neće rado otkriti strategiju u vezi s tim kao i dobavljače u lancu koji u tome sudjeluju. Osim toga, dio koji se odnosi na anti-korupcijsko djelovanje djeluje prenamlaženo u odnosu na druge zahtjeve.

Budući da će poduzeća morati provoditi analizu nedostataka (gap analysis) treba reći da je to visoko specijaliziran posao pa se postavlja pitanje imaju li manja pa čak i srednja poduzeća odgovarajuće kadrove za to. Osim toga, to je vrlo osjetljiv posao u kojem je stavove teško dokazivati zbog čega će različite strukture često imati suprotstavljena mišljenja što može dovoditi do sukoba.

ZAKLJUČAK:

EU Komisija je usvojila Europske standarde izvještavanja o održivosti (ESRS) za tvrtke koje podliježu Direktivi o korporativnom izvještavanju o održivosti (CSRD) s ciljem postupnog prelaska na održivo gospodarstvo EU-a s naglaskom na očuvanje okoliša i smanjenje negativnog utjecaja na klimatske promjene.

Osim toga, revizijski i računovodstveni standardi obvezuju menadžment da prilikom sastavljanja financijskih izvještaja napravi procjenu sposobnosti svog subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem odnosno s održivim poslovanjem.

Međutim, ako se uspoređuje računovodstveni i revizorski izvještaj o održivom poslovanju s izvještajem prema CRSD-u lako je uočiti da je računovodstveni i revizorski izvještaj puno kraći i obuhvaća uglavnom financijske aspekte održivosti i ne uključuje najvažniji segment a to je utjecaj na okoliš.

Iako još nije članica EU, Bosna i Hercegovina je temeljem vlastitog angažmana aktivno uključena u globalne aktivnosti i izvještavanje o održivom razvoju a kao poticaj poduzećima ustanovila je Nagradu za biznis lidere održivog razvoja u BiH.

LITERATURA:

1. Better finance (2023), Diluted European Sustainability Reporting Standards Raise Greenwashing Concerns, <https://betterfinance.eu/publication/diluted-european-sustainability-reporting-standards-raise-greenwashing-concerns/>
2. Džaferagić, N. (2023), Kako ESG može biti od ključnog značaja za BiH, <https://ba.bloombergdria.com/ekonomija/bih/39060/esg-prirucnik-izgradnja-odrzive-buducnosti/news>
3. Lewis, I (2023), Final EU sustainability reporting rules trigger fresh wave of criticism, <https://impact-investor.com/final-eu-sustainability-reporting-rules-trigger-fresh-wave-of-criticism/>
4. Nuttal, P. (2024), Editor's note: the real costs of CSRD compliance, <https://www.sustainableviews.com/editors-note-the-real-costs-of-csrd-compliance-44b0faf5/>
5. Poslovne novine (2024), Nikad veći interes za Nagradu za biznis lidere održivog razvoja u BiH, 19.03.2024.
6. Zamisli2030 (2024), Izvještaji o održivom poslovanju,
7. <https://zamisli2030.ba/bs/izvjestaji-o-odrzivom-poslovanju/>

